

Turkish Studies

Language / Literature

Volume 13/28, Fall 2018, p. 47-66

DOI: 10.7827/TurkishStudies.14729

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Aralık 2018

✓ Accepted/Kabul: Aralık 2018

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Fatma AÇIK - Prof. Dr. Emine KOLAÇ - Doç. Dr. Özay KARADAĞ – Doç. Dr. Mehmet KURUDAYIOĞLU

This article was checked by iThenticate.

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ SÖZ SANATLARIYLA İLGİLİ SORULAR VE ETKİNLİKLER ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Canan ASLAN** - Bilge Nur DOĞAN GÜLDENOĞLU***-

İlke ALTUNTAŞ****

ÖZET

Çocukların yazınsal nitelikli metinleri daha iyi anlayabilmeleri, duygu ve düşüncelerini daha etkili ve güzel anlatabilmeleri için Türkçe derslerinde anlama ve anlatma çalışmaları içinde çocuklara dilin önemli olanaklarından olan söz sanatlarının da etkili ve işlevsel biçimde öğretilmesi, öğrencinin yaş ve gelişim özellikleriyle koşut biçimde özellikle bu sanatların metne kattığı anlamları sezdirici çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda derste en çok kullanılan ve doğası gereği içinde daha çok yazınsal metnin bulunduğu Türkçe ders kitaplarındaki söz sanatlarıyla ilgili sorular ve etkinlikler de nitelikli ve öğretimin amacına uygun hazırlanmalıdır. Bu araştırmanın genel amacı, ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki söz sanatlarıyla ilgili soruların ve etkinliklerin sıklığını, sınıf düzeyi yükseldikçe nicelik ve nitelik açısından aşamalı bir gelişme gösterip göstermediğini, amaca uygun ve işlevsel hazırlanıp hazırlanmadığını belirlemek ve bu sanatların kitaplardaki metinlerin anlaşılmasındaki yeterliğini tartışmaktır. Çalışmanın veri kaynağını, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında MEB tarafından yayımlanan ortaokul 5.-8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Veriler doküman incelemesi yöntemiyle toplanmış, içerik çözümlemesi tekniğiyle

* Bu makale, 04-06 Ekim 2018 tarihinde düzenlenen XI. Uluslararası Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Kurultayı'nda sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş biçimidir.

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD, El-mek: cananmetinaslan@hotmail.com

*** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, El-mek: bilgenurdogan@hotmail.com

**** Öğr. Gör. Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, El-mek: bjk_ilke_1903@hotmail.com

çözümlemişler. Çalışmada çözümleme ünitesi olarak “söz sanatları” konusu alınmıştır. Çözümlemeye ve sayıma, yalnızca kitaplarda yer alan sorular ve etkinlikler alındığından bağlam birimi olarak “soru” ve “etkinlik” seçilmiştir. Çalışmanın güvenilirliği % 94 çıkmış; bu değerin alan uzmanlarınca kabul edilen %70’in üzerinde olması nedeniyle kitapların güvenilir bir biçimde çözümlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın sonucunda kitaplarda Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla koşut olarak benzetme, kişileştirme, abartma, mecaz, konuşturma ve karşıtlık sanatlarına yönelik soru ve etkinliklerin olduğu görülmüştür. Ancak metinlerde programda olmayan ve kitaplarda soru ve etkinlikler yoluyla üzerinde bir çalışmanın yapılmamasına karşın farklı sanatların olduğu da görülmüştür. Soru ve etkinliklerin sıklıklarının sınıf düzeyine göre toplamalarına bakıldığında, kitaplarda aşamalı bir gelişmenin olduğu ancak kitaplardaki soru ve etkinlikler her bir söz sanatı açısından ayrı ayrı değerlendirildiğinde, sayısal açıdan aşamalı bir gelişmenin olmadığı görülmüştür. Ayrıca soruların ve etkinliklerin önemli bir bölümünün öğretimin amacına uygun hazırlanmadığı, daha çok verilen metin içinden söz sanatlarını tanıyıp buldurmaya yönelik çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bu sanatların metne ne kattığını duyumsatmaya, metin açısından anlamını ve önemini fark ettirmeye, estetik dili sezdirmeye dönük az sayıda soru ve etkinlik olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın sonuçlarına uygun olarak Türkçe ders kitaplarında öğretimin amacına uygun olarak bu nitelikteki soruların daha çok sayıda olması önerilebilir. Ayrıca çocukların iletilerini anlayabilmeleri ve metinlerle etkileşime geçebilmeleri açısından metinlerde geçen ancak programda yer bulmayan ve kitaplarda üzerinde herhangi bir çalışma yapılmayan öteki söz sanatlarının anlaşılmasına dönük çalışmaların da yapılması gerektiği bu çalışma kapsamında getirilen bir diğer öneridir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Öğretimi, Türkçe Ders Kitapları, Söz Sanatları, Figüratif Dil, Sorular, Etkinlikler.

A REVIEW ON QUESTIONS AND ACTIVITIES RELATED TO RHETORIC IN TURKISH TEXTBOOKS

ABSTRACT

In order to better understand literary texts, express their feelings and thoughts more effectively and beautifully, and comprehend the important vocabulary are important opportunities for children in Turkish lessons. Also, teaching the meaning of these arts, especially in parallel with the age and developmental characteristics, studies should be carried out. In this context, the questions and activities related to the arts in Turkish textbooks, which are the most widely used and more textual texts in nature, should also be qualified and prepared for the purpose of teaching. The general purpose of this study is to determine whether the frequency of questions and activities related to the arts in secondary school Turkish textbooks is progressively improved in terms of quantity and quality as the grade level increases, whether they are prepared for purpose and function and to discuss their competence in understanding the texts in books. The investigated Turkish textbook, in this study, was published by Ministry of National Education in 2017-2018 academic

year. Data were collected through document analysis method and analyzed by content analysis technique. In the study, “speech arts” was taken as the analysis unit. As questions and activities are taken only in the books, the question and the activity as the context unit has been selected. The value of inter-rater reliability was 94% among coders. This concluded that the books were reliably coded since the agreement amount was over 70%. The findings of the study showed that there are questions and activities related to the art of simile, personification, exaggeration, metaphor, speech and contrast in the books in Turkish Curriculum. However, despite the fact that there was no study on questions and activities in the text which were not included in the program, there were different arts. Looking at the totals of the frequency of the questions and activities according to the grade level, it was seen that there was a gradual development in the books, but when the questions and activities in the books were evaluated separately for each art of speech, there was no gradual development in terms of numerical progress. In addition, it was seen that a significant part of the questions and activities were not prepared for the purpose of teaching, and studies were carried out in order to get to know the words from the given text. It was seen that there were few questions and activities aimed at sensing what these arts added to the text, to make sense of their meaning and importance in terms of text, and to make the aesthetic language sense. In accordance with the results of this study, it can be suggested that there should be more questions in Turkish textbooks for the purpose of teaching. In addition, conducting research to understand the messages of the children and making them being able to interact with texts can be suggested.

STRUCTURED ABSTRACT

1. Introduction

Rhetoric, which is used to describe our emotions, our dreams, our thoughts more effectively, strikingly, powerfully, beautifully and artistically, to create new images and designs in the memory, and to describe what one wants to say in a more emphasized and affective way, with fewer words, is a product of the literary use of the language. Rhetoric is a very important and creative means of language and is more densely found in literary texts due to their nature. It is frequently encountered in informative texts, daily speeches, humorous narratives, news and advertising texts, posters, riddles, idioms and proverbs.

Studies based on understanding the meanings of rhetoric in Turkish courses, which are intensively carried out with a focus on literary texts, are essentially efforts to scrutinize the abstract and enter the meaning universe of the text. Such efforts enrich children’s vocabulary and improve their understanding and comprehension skills. They contribute to children’s abstract and conceptual thinking. Children who become aware of meanings contributed to texts by rhetoric, which is a product of aesthetic sensitivity, understand the texts and the messages of the texts they hear or read. Such children can describe themselves, their feelings, thoughts and desires in a different, striking, surprising, beautiful, effective, creative and artistic manner. They see different, new, striking and creative examples of words, start thinking about the

language and use the language more creatively. For these reasons, children should also learn rhetoric, which is an important means of language, in an effective and functional manner, and studies especially on raising awareness on meanings contributed to texts by such rhetoric should be carried out in parallel with children' age and developmental characteristics during studies of comprehension and narration in Turkish courses. In this context, questions and activities related to lyrics in Turkish textbooks, which are the most commonly used items in the course should be prepared in a quality manner and in accordance with instructional objectives. The main goal of this research study was to show the frequency of questions and activities related to rhetoric in middle school Turkish textbooks, to determine whether it showed a gradual increase in quantity and quality as the grade level increased and whether the textbooks had been prepared expediently and functionally, and to discuss the ability of such rhetoric to help children understand the texts in books.

2. Research Model

The data source of the study consisted of middle school 5th to 8th grade Turkish textbooks published by the Ministry of National Education in the 2017-2018 academic year. The data were collected using the document analysis method and analyzed through the content analysis technique. In the study, the "rhetoric" subject was considered as the unit of analysis. A "question" and an "activity" were selected as the unit of context, since only the questions and activities contained in the books were considered to be analyzed and counted. Inter-rater reliability among coders was calculated as 94% which showed that the books were reliably analyzed, since this value was over 70%.

3. Findings, Discussion and Results

Findings of the study showed that there were questions and activities targeting imageries, personalization, exaggerations, metaphors, narrations and contrast arts in the textbooks with paralleling the objectives of the Turkish Educational Curriculum. These results also coincided with the findings of other studies carried out for the same purpose. However, the texts in the textbooks were also found to include other arts that were not in the curriculum and were not supposed to be studied. When the frequency of questions and activities based on the grade level were considered, a gradual increase was found in the textbooks. However, when the questions and activities in the textbooks were considered separately in terms of each rhetoric, there was no gradual increase in numbers. In summary, the questions and activities — where the way rhetoric can change and deepen meaning, can add beauty to language and contribute to effective use of language can be introduced to students — should not only be improved numerically, but also show a gradual improvement in quality in accordance with children's developmental characteristics.

Moreover, an important part of the questions and activities were found not to be prepared to conform to the instructional objectives. It was seen that studies were carried out mainly to have children recognize and find rhetoric from a given text. There was a limited number of questions and activities to have children understand what such rhetoric add to the text, to have them realize their significance and importance in terms of

the text, and to have them sense the aesthetic language. Based on the results of this study, it is suggested to increase the number of questions with this nature in Turkish textbooks in line with the instructional objectives. Additionally, in order for children to understand texts and interact with them studies should be carried. Furthermore, studies should be conducted on children's understanding of other rhetoric, which is found in texts but not found in the curriculum.

Keywords: Turkish Language Teaching, Turkish Textbooks, Rhetoric, Figurative Language, Questions, Activities.

Giriş

Duygularımızı, düşerimizi, düşüncelerimizi daha etkili, çarpıcı, güçlü, güzel ve sanatlı anlatabilmek; başka bir deyişle söze güzellik, renklilik, canlılık, çokyönlülük, incelik, anlam değeri ve derinliği katmak, bellekte yeni imge ve tasarımlar oluşturmak, söylenmek isteneni daha az sözcükle, daha vurgulu ve etkileyici bir biçimde anlatmak amacıyla kullanılan söz sanatları dilin yazınsal kullanımlarının birer ürünüdür. Dilin çok önemli ve yaratıcı olanaklarından olan ve doğasına uygun olarak yazınsal nitelikli metinlerde daha yoğun karşılaşılan söz sanatlarına sözün etkisini artırmak, anlatımı güçlü ve çekici kılmak amacıyla bilgilendirici metinlerde, günlük konuşmalarda, mizahlı anlatımlarda (Gönel, 2011), haber ve reklam metinlerinde (Çınar ve Karahan, 2009; Dalyan, 2010), afişlerde, bilmecelerde (Yangil ve Kerimoğlu, 2014), deyim ve atasözlerinde (Sağlam, 2001) de sıklıkla rastlanmaktadır.

Külekçi (1995:17), söz sanatlarını edebi sanatlar adı altında “mecazlar”, “anlamla ilgili sanatlar”, “söz (lafız) sanatları”, “harf ve yazıya bağlı hünerler” biçiminde sınıflandırmaktadır. Dilçin (2005:405) edebi sanatlarla söz sanatlarını eşanlamli kullanmakta; söz sanatlarını “mecaz sanatları”, “anlamla ilgili sanatlar” ve “sözle ilgili sanatlar” olmak üzere üç bölümde incelemektedir. Söz sanatlarını “söz ve anlam sanatları” biçiminde iki ayrı başlık altında inceleyen Çotuksöken (2012:196)’e göre söz sanatları anlatımı süslemek, daha etkili kılmak ya da güçlendirmek için şiirde ve düzyazıda kullanılan benzetme (teşbih), eğretilme (istiare), bilmezlikten gelme (tecahülîarif), mecaz (değişmece), güzel nedenleme (hüsitalil), karşıtlık (tezat), tenasüp, tevriye, beklenmezlik (terdit), anıştırma (telmi), abartma (mübalağa) gibi sanatların genel adıdır.

Benzetme sanatı sözün daha canlı, başarılı, etkili ve somut bir biçimde anlatılmasına, okurun belleğinde yeni imge ve tasarımların oluşmasına katkıda bulunur. Onan (2013:43)’a göre benzetme, dil öğretiminde özellikle konuşma ve yazma çalışmalarında sıkça yararlanılması gereken bir kavramdır. Öğretmen, metinle ilgili çalışmalarda metinde geçen benzetmelere öğrencilerin dikkatini çekmelidir. Öğrencilerde soyut düşünme becerisinin gelişimi bakımından bu çalışmalar son derece önemlidir. Aksan (2013:121-127)’a göre günlük konuşma dilinde olsun yazılı metinlerde olsun anlatımı daha somut kılmak, dinleyene kavramları daha etkileyici biçimde aktarmak üzere her dilde benzetmelere başvurulur. Anlambilim incelemelerinde benzetmeler eğretilme ya da deyim aktarması adı verilen söz sanatının ilk evresi olarak kabul edilir. Etkilemeyi, değişik tasarım ve imgeleri okuyana/dinleyene aktarmayı sağlayan öğelerden biridir.

Karşıtlık sanatı, metnin anlatımını etkileyici ve güçlü kılar. Aksan (2013:115-116)’a göre düşünce ve duyguların dile getirilişi sırasında birbirine karşıt kavramların, olay ve durumların bir araya getirilmesiyle güçlü ve etkileyici bir anlatım sağlanır. Bir önermenin yanına ona zıt olan beklenmeyen bir başkasının getirilmesi, metin çözücü için şaşırtıcı olmakla metnin etkisini artırmaktadır. Anlamın etkililiğini ve gücünü somutlamak amacıyla kullanılan abartma sanatı, anlamla ilgili sanatlardandır. Çotuksöken (2012:13)’e göre abartma sanatı, duyguların yoğunluğunu yansıtmak ve anlatımı etkili kılmak için bir şeyi olduğundan büyük ya da küçük gösterme sanatıdır. Onan (2013:1)’a göre

öğrencilerin metin içinde geçen abartılı kullanımları belirleyebilmeleri düş ve gerçek ayrımını yapabildiklerinin bir göstergesidir. Değişmece, bir sözcüğün gerçek anlamı dışında bir başka anlamda kullanılmasıdır. Böyle bir sözcüğün yansıttığı anlam da değişmeceli anlamdır (Bilgin, 2006:33). Değişmeceler, anlatıma canlılık katar ve anlatımı etkili kılar. Kullanımda sıklıkla yer alır ve yazınsallığın önemli birer parçası olarak kabul edilir.

Sözcüklerin farklı anlam boyutlarından, her türlü söz sanatından, çağrışımsal değeri yüksek sözcüklerden, alışılmamış bağdaştırmalardan; kısaca dilin tüm olanaklarından yararlanılarak oluşturulan (Aslan, 2006), sözdizimindeki öğeler arasında kurduğu özel bağlantı biçimleriyle öteki metinlerden ayrılan ve bu yolla anlam yönünden figürleri/söz sanatlarını oluşturan (Saraç, 2007:36) yazınsal metinleri anlayabilmek dilin bu olanaklarının fark edilmesi, metin içinde yüklendikleri anlamların çözümlenmesi ve anlama kattığı değerın anlaşılmasıyla olasıdır. Yoğunlukla yazınsal metinler odağında yürütölen Türkçe derslerinde söz sanatlarının metne kattığı anlamları anlamaya ve anlamlandırmaya dayalı çalışmalar, aslında soyut olanı çözümlemeye ve metnin anlam evrenine girmeye dayalı çabalaradır. Bu çabalar çocukların sözcüklerini zenginleştirir, anlama ve anlatma becerilerini geliştirir. Soyut ve kavramsal düşünmelerine katkıda bulunur. Estetik duyarlılığın birer ürünü olan söz sanatlarının metne kattığı anlamları duyumsayan, dilin bu olanaklarının farkında olan çocuklar dinledikleri ya da okudukları metinleri ve iletilerini daha iyi anlar; kendilerini, duygu, düşünce ve isteklerini daha farklı, çarpıcı, şaşırtıcı, güzel, etkili, yaratıcı ve sanatlı biçimde anlatabilirler. Sözcüklerin farklı, yeni, çarpıcı ve yaratıcı; kısaca, estetik kullanım örneklerini görerek dil üzerine düşünmeye ve dili daha yaratıcı kullanmaya başlarlar.

Özetle söylemek gerekirse Türkçe derslerinde anlama ve anlatma çalışmaları içinde çocukların yaş ve gelişim özelliklerine uygun olarak söz sanatları ve metne kattığı değer ve anlamlar uygun metinler eşliğinde, çağdaş bir anlayışla etkili ve işlevsel biçimde öğretilmeli; geleneksel yöntemde olduğu gibi dilin bu önemli olanakları, bilgi ve tanım düzeyinde kalmamalıdır. Çocuğun ölçünlü dilden ayrılma ya da sapma yoluyla oluşturulan ve imgesel anlatımın önemli araçlarından olan bu sanatların adlarını, yapılış kurallarını bilmeleri, bu sanatları metin içinde tanıyıp fark etmeleri elbette önemlidir; ancak bu bilgi çocuğun metni anlamasına/anlamlandırmasına çok fazla katkı sağlayamayabilir. Bu ortamlarda çocuklara özellikle bu sanatların metnin anlatımına nasıl bir farklılık, incelik, güzellik, derinlik ve estetik kattığını, dili nasıl zenginleştirdiğini duyumsatıcı çalışmalar yaptırılmalıdır. Okuduğu metnin anlam evrenine girebilmesi, dilin bu estetik olanağının anlatıma kattığı güzelliği anlayabilmesi ve metinle etkileşime geçebilmesi için önemli olan çocuğun o sanatın metne kattığı anlamı fark edebilmesidir.

Çocukların aslında küçük yaşlardan başlayarak yaş ve gelişim düzeyleriyle koşut kimi söz sanatlarını anladıkları kimilerini de anlatımlarında kullandıkları bilinmektedir. Bu durumda insanın dilin bu yeni, önemli, sonsuz ve yaratıcı olanaklarını anlama yeteneği bulunmaktadır. Çocuğun bu yeni ve yaratıcı olanakları anlayabilmesi; dolayısıyla dili başarılı ve yetkin bir biçimde kullanabilmesi için dil ve edebiyat öğretimi ortamlarında içinde bu olanakların sıklıkla geçtiği yazınsal niteliği yüksek metinler kullanılmalı; işlevsel sorular ve etkinlikler yoluyla da bu yaratıcı olanakların anlama neler kattığı, anlamı nasıl zenginleştirdiğini duyumsatılmalıdır. Özetle çocukların söz sanatlarını ve yarattığı imgeleri anlayabilecekleri ortamlar yaratılmalı, buna uygun araç gereçler kullanılmalıdır. Söz sanatlarının derslerde bu anlayışla ele alınması, anlama ve anlatma becerilerini geliştirmeye dönük öteki etkinliklerin niteliğini de artırabilir. Türkçe ders kitaplarında dersin doğasına uygun olarak çok sayıda metin ve metni anlamaya, metnin ana ve yardımcı düşüncelerini, ana duygusunu, konusunu ve yazılış amacını buldurmaya dönük sorular ile konuların pekişmesine katkıda bulunacak etkinlikler bulunmaktadır. Örneğin, “Öğretmen konulu bir şiir yazınız. Şiirinize uygun bir başlık bularak yazdıklarınızı gözden geçiriniz.” (TDK6, s.53) türünden bir metin üretme etkinliği yine çocuğun söz sanatlarını ve metne kattığı anlamları bilmesini, bunları doğru ve yerinde kullanma becerisini kazanmasını da gerektirir. Öteki türlü bu tür etkinlikler sıradan, yalnızca ses benzeşmelerinden oluşan, sanatsal kaygıdan ve

yaratıcılıktan uzak, özgün bir yanı olmayan, sözcük yığılmacasının olduğu metinlerden öteye gidemeyecektir. Ayrıca verilen bir şiire yeni dördlük ekleme, yarım bırakılan bir öyküyü tamamlama, öyküleyici anlatımı kullanarak paragraf oluşturma, düşlediklerini yazma, metin türünü bulma, metne uygun yeni bir başlık bulma gibi soru ve etkinlikler de çocukların nitelikli bir metin üretebilmeleri açısından söz sanatlarını bilmelerini ve daha da önemlisi kullanma becerisini kazanmalarını gerektirmektedir. Bu bağlamda dersin en çok kullanılan araçları olan ve doğası gereği içinde daha çok yazınsal metnin bulunduğu; dolayısıyla metni anlamaya, metnin ana ve yardımcı düşüncelerini, konusunu, ana duygusunu ve yazılış amacını buldurmaya dönük sorular ile konuların pekişmesine katkıda bulunacak etkinliklerin bulunduğu Türkçe ders kitaplarının söz sanatlarıyla ilgili sorular ve etkinliklerin niteliği açısından durumunun belirlenmesi önemli ve gereklidir.

Türkçe Dersi 1.-8. Sınıf Öğretim Programında (MEB, 2015) söz sanatları ile edebi sanatlar eşanlamli kullanılmıştır. Söz sanatları öğretimi 2018 Yılı 1-8. Sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programında da anlama ve anlatma becerilerinin altında çeşitli kazanımlar olarak yer almaktadır:

T.5.3.32. Metindeki söz sanatlarını tespit eder. Benzetme (teşbih) ve kişileştirme (teşhis) söz sanatları verilir.

T.5.3.33. Okuduğu metindeki gerçek, mecaz ve terim anlamli sözcükleri ayırt eder. (s. 37-38)

T.6.3.14. Metindeki söz sanatlarını tespit eder.

Konuşturma (intak) ve karşıtlık (tezat) söz sanatları verilir.

T.7.3.8. Metindeki söz sanatlarını tespit eder.

Kişileştirme (teşhis), konuşturma (intak), karşıtlık (tezat) ve abartma (mübalağa) söz sanatları verilir.

T.8.3.7. Metindeki söz sanatlarını tespit eder.

Benzetme (teşbih), kişileştirme (teşhis), konuşturma (intak) ve karşıtlık (tezat), abartma (mübalağa) söz sanatlarının belirlenmesi sağlanır.

Yapılan araştırmalar sonucunda Türkçe derslerinde söz sanatları öğretimine odaklanan çalışmalarla (Coşar, 2005; Akkuş, 2011; Girmen 2007) söz sanatları öğretimi konusunda Türkçe ve edebiyat ders kitaplarının durumunu ortaya koymayı amaçlayan çalışmaların (Kaplan, 2012; Yaman, 2013; Ustaoglu, 2015; Kaplan, 2010) olduğu görülmüştür. Kaplan (2012), ilköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerdeki anlam olaylarının, şiirin anlamına ve anlaşılmasına etkisini ve anlam olaylarının şiirlerde ne derece kullanıldığını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmasında, şiirlerde ilginç benzetmelerden yararlanıldığı, deyim aktarmalarının ve özellikle somutlaştırmaların çok sık kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Yaman (2013), Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alan mecazlı anlatımların kullanım sıklığını araştırmıştır. Ustaoglu (2015), Türkçe ders kitaplarındaki metaforlu söyleyişlerin anlama ve anlatma becerilerindeki rolü ve sıklığı konusunu ele almış, sonuç olarak metaforlu söyleyiş kapsamında en çok eğretilme, teşbih, mecaz, mecaz-ı mürsel ve kişileştirme sanatlarından yararlanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Kaplan (2010), Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde kullanılan söz sanatlarının, metinleri anlama ve anlatmadaki işlevlerini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmıştır. Taşdemir (2016), Türkçe ders kitaplarındaki metinleri yakın ve uzak bağdaştırmalar açısından incelemek ve Türkçe öğretmeni adaylarının bağdaştırmalara yönelik algılarını ortaya çıkarmak amacıyla bir çalışma yapmıştır.

Anılan çalışmalardan farklı olarak bu araştırma ortaokul 5.-8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki söz sanatlarıyla ilgili sorulara ve etkinliklere yer verilme düzeyini ve niteliğini ortaya koymak, sorular ve etkinliklerdeki söz sanatlarının metinlerin anlaşılmasındaki ve metne kattığı anlamı duyumsatmadaki yeterliğini irdelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Kitaplardaki soru ve etkinliklerde hangi söz sanatlarına, ne sıklıkta yer verilmiştir?
 2. Kitaplarda söz sanatları ile ilgili soru ve etkinliklere sınıf düzeyine göre ne sıklıkta yer verilmiştir?
 3. Kitaplardaki söz sanatları ile ilgili soru ve etkinliklerin sıklığında aşamalı bir artış görülmekte midir?
 4. Söz sanatlarıyla ilgili etkinlik ve sorular, öğrencinin dilin bu olanaklarının metne kattığı anlamları fark etmesine katkı sağlayacak nitelikte midir?
 5. Kitaplardaki soru ve etkinlikler yoluyla sezdirilen söz sanatları, Türkçe Öğretimi Programıyla tutarlı ve kitaplardaki metinlerin anlaşılması açısından yeterli midir?
- Türkçe ders kitaplarındaki ve öğretim ortamlarındaki söz sanatlarıyla ilgili etkinlik ve soruların niteliğine ve işlevselliğine dikkat çekileceğinden bu çalışma alan adına önemli görülmektedir.

Yöntem

Veri Kaynağı

Bu çalışmanın veri kaynağını, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan ve onaylanan ortaokul 5.-8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. 6., 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları “Öğrenci Çalışma Kitabı” ve “Ders Kitabı” adı altında ikişer kitaptan oluşmakta; 5. sınıf ders kitabı “Öğrenci Çalışma Kitabı” ile birleştirildiğinden tek kitaptan oluşmaktadır. Bu durumda çalışmanın veri kaynağını toplam yedi kitap oluşturmaktadır. İncelenen kitapların kimlik bilgileri Ek 1’de verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Çalışmanın amacına uygun olarak Türkçe ders kitaplarındaki söz sanatlarıyla ilgili sorular ve etkinlikler (veriler), doküman incelemesi yöntemiyle toplanmış; bu soru ve etkinliklerin sıklığı, sınıf düzeyine göre aşamalı bir biçimde ilerleyip ilerlemediği, işlevselliği ve amaca uygunluğu bakımlarından “içerik çözümlemesi” tekniğiyle çözümlenmiştir. İçerik çözümlemesi sözel, yazılı ve diğer araçların içerdiği iletiyi, anlam ya da dilbilgisi açısından nesnel ve dizgesel olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla toplumsal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001:22). Çalışmada çözümleme ünitesi (ana kategori) olarak “söz sanatları” konusu alınmıştır. Çözümlemeye ve sayıma, yalnızca kitaplarda yer alan sorular ve etkinlikler alındığından bağlam birimi olarak “soru” ve “etkinlik” seçilmiştir. Kitaplarda çeşitli konuları öğretmek ya da pekiştirmek amacıyla içinde söz sanatlarının bulunduğu çeşitli metinler de (şiir, öykü, masal, fabl, destan, efsane vb.) bulunmaktadır. Sorularda ya da etkinliklerde kullanılan bu metinler söz sanatlarını duyumsatmaya ya da öğrenciye sözlü ve yazılı anlatımda kullandırmaya dönük birer etkinlik gibi kullanılmadıklarından bu metinlerdeki söz sanatları çözümlemeye alınmamıştır. Söz figürleri adı altında deyimler ve atasözleri de bulunmaktadır; ancak bu yapıların donmuş ve kalıplaşmış sözcük ve sözcük grupları olması, başka bir deyişle yeni bir yaratıcılık gerektirmemesi nedeniyle çalışmada deyimler ve atasözleri çözümlemeye alınmamıştır. Kitaplardaki “*Metinde yararlanılan söz sanatlarını yazınız.*” (TÇK8, s. 82), “*Yukarıdaki dörtlükte hangi söz sanatı kullanılmıştır?*” (TÇK7, s. 130) ve “*“Dururken yeşile küs yamaçlar, kısır topraklar, betonlaştırdık güzelim ovaları.” Bu cümlede örtülü anlamları bularak yazınız.*” (TÇK7, s. 129) gibi sorularda “kişileştirme”, “abartma”, “benzetme”, “konuşturma”, “karşıtlık” gibi herhangi bir söz sanatı açık bir biçimde sorulmamakta; öğrencinin bu sanatları bildikleri varsayılmaktadır. Bu nedenle çözümleme sürecinde yukarıdaki örneklere benzer soru ve etkinliklerde, ilgili sınıf düzeyine kadar öğretim programında ele alınan tüm söz sanatlarına birer kez işaretleme yapılmıştır.

Güvenirlilik

Çalışmanın güvenirliğini sağlamak için öncelikle “8. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı” söz sanatlarıyla ilgili soruların ve etkinliklerin varlığı ve bunların niteliği açısından üç araştırmacı tarafından tam bir uzlaşmaya varılıncaya dek birlikte çözümlenmiştir. Ardından aynı amaçla “7. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı” üç araştırmacı tarafından ayrı ayrı çözümlenmiş ve yapılan hesaplamada güvenirlik sonucu % 94 olarak bulunmuştur. Bu değerin alan uzmanlarınca kabul edilen %70’in üzerinde olması nedeniyle kitapların güvenilir bir biçimde çözümlendiği belirtilebilir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmadaki alt amaçlara uygun olarak elde edilen bulgular sunulmuştur.

1. Kitaplardaki soru ve etkinliklerde hangi söz sanatlarına, ne sıklıkta yer verilmiştir?

Çizelge 1’de, Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarındaki soru ve etkinliklerde hangi söz sanatlarına, ne sıklıkta yer verildiği görülmektedir.

Çizelge 1. Türkçe Ders ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Soru ve Etkinliklerde Yer Alan Söz Sanatlarının Sıklıkları

Söz Sanatı	Toplam (f)
Benzetme	51
Kişileştirme	43
Abartma	26
Mecaz	23
Konuşturma	19
Karşıtlık	13
Toplam (f)	175

Çizelge 1’e göre Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarında sırasıyla en çok benzetme (f: 51), kişileştirme (f: 43), abartma (f: 26), mecaz (f: 23), konuşturma (f: 19) ve karşıtlık (f: 13) sanatlarına yönelik sorular ve etkinlikler bulunmaktadır.

2. Kitaplarda söz sanatları ile ilgili soru ve etkinliklere sınıf düzeyine göre ne sıklıkta yer verilmiştir?

Çizelge 2’de, 5.-8. sınıf Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarındaki soru ve etkinliklerde yer alan söz sanatlarının sınıf düzeylerine göre sıklıklarına yer verilmiştir.

Çizelge 2. Türkçe Ders ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Soru ve Etkinliklerde Yer Alan Söz Sanatlarının Sınıf Düzeylerine Göre Sıklıkları

İncelenen Kitapların Sınıf Düzeyleri					
Söz Sanatı	5. sınıf (f)	6. sınıf (f)	7. sınıf (f)	8. sınıf (f)	Toplam (f)
Benzetme	15	7	13	16	51
Kişileştirme	11	10	9	13	43
Abartma	1	4	10	11	26
Mecaz	5	9	6	3	23
Konuşturma	-	6	5	8	19
Karşıtlık	-	-	5	8	13
Toplam (f)	32	36	48	59	175

Çizelge 2'ye bakıldığında sırasıyla en çok 8. sınıf Türkçe öğrenci çalışma kitabında (f: 59), 7. sınıf Türkçe öğrenci çalışma kitabında (f: 48), 6. sınıf Türkçe öğrenci çalışma kitabında (f: 36) ve 5. sınıf Türkçe ders kitabında (f: 32) söz sanatları ile ilgili toplam 175 soruya ve etkinliğe yer verildiği görülmüştür.

3. Kitaplardaki söz sanatları ile ilgili soru ve etkinliklerin sıklığında aşamalı bir gelişim görülmekte midir?

5.-8. sınıf Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarındaki her bir söz sanatı ayrı ayrı ele alındığında, ilgili soruların ve etkinliklerin sınıf düzeyine göre aşamalı bir artış göstermediği belirlenmiştir. Çizelge 2'de de görüldüğü gibi benzetme sanatına yönelik soru ve etkinliklerin sıklığı 5. sınıfta 15 iken, 6. sınıfta 7, 7. sınıfta 13 ve 8. sınıfta 16'dır. Yine kişileştirme ve mecaz sanatlarıyla ilgili de sayısal açıdan aşamalı bir artışın olmadığı belirlenmiştir.

4. Söz sanatlarıyla ilgili etkinlik ve sorular, öğrencinin dilin bu olanaklarının metne kattığı anlamları fark etmesine katkı sağlayacak nitelikte midir?

Çizelge 3'te, 5.-8. sınıf Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarındaki söz sanatlarıyla ilgili soru ve etkinliklerin sınıf düzeylerine göre öğrencinin dilin bu olanaklarının metne kattığı anlamları fark etmesine katkı sağlayacak nitelikte olup olmadığına ilişkin dağılımına yer verilmiştir.

Çizelge 3. Türkçe Ders ve Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Söz Sanatlarıyla İlgili Soru ve Etkinliklerin Niteliğine İlişkin Bulguların Sınıf Düzeylerine Göre Sıklıkları

İncelenen Soruların ve Etkinliklerin Niteliği	İncelenen Kitapların Sınıf Düzeyleri				
	5.sınıf (f)	6. sınıf (f)	7. sınıf (f)	8. sınıf (f)	Toplam (f)
Söz sanatlarının metne kattığı anlamları sezdirmeye yönelik	10	5	14	8	37
Söz sanatlarını buldurmaya yönelik	22	31	34	51	138
Toplam (f)	32	36	48	59	175

Çizelge 3'e göre, tüm sınıf düzeyleri birlikte ele alındığında, kitaplardaki söz sanatlarıyla ilgili soru ve etkinliklerden öğrencinin dilin bu olanaklarının metne kattığı anlamları fark etmesine katkı sağlayacak nitelikte olanların toplamı 37 iken, sadece söz sanatlarını buldurmaya yönelik olanların toplamı 138'dir.

İncelenen kimi sorularda ya da etkinliklerde öğrencinin yalnızca öğrendiği bilgilerden yola çıkarak ilgili sanatı/sanatları metin içinde tanımları/bulmaları, o sanatın göstergelerini belirtmeleri

istenmiştir. Bu nitelikteki soru ve etkinliklerin sınıf düzeylerine göre sıklıklarına bakıldığında, 5. sınıf Türkçe ders kitabında 22, 6. sınıf Türkçe öğrenci çalışma kitabında 31, 7. sınıf Türkçe öğrenci çalışma kitabında 34 ve 8. sınıf Türkçe öğrenci çalışma kitabında 51 soru ve etkinliğin olduğu belirlenmiştir. Bu sorulardan bazıları aşağıda sunulmuştur:

- Numaralanmış cümlelerin hangisinde benzetme yapılmıştır? (TDK5, s. 131)
- Aşağıdaki cümleleri, karşılardaki söz sanatlarından uygun olanlarıyla eşleştiriniz.

1. Kişileştirme ...
2. Benzetme ...

Arı gibi durmadan çalışıyordu.

Yavrusunu kaybeden kedi üzgün üzgün dolaşıyordu.

Buz gibi suyla yüzümü yıkadım.

Kitaplar arkadaşı canlıdır.

Çiçekler, minik kıza masal anlatıyordu.

Elma gibi kıpkırmızı yanaklarıyla gülücükler saçıyordu. (TDK5, s. 175)

- Şiirdeki benzetme ve kişileştirme sanatlarını örnekteki gibi bulunuz. (TDK5, s. 175)
- “Kitabın Serüveni” şiirinde benzetme ve kişileştirme sanatlarından hangisi veya hangileri bulunmaktadır? Örnek dizeleri yazınız. (TDK5, s. 176)
- Şiirdeki abartılı ifadeleri bularak altlarını çiziniz. (TDK5, s. 209)
- Aşağıdaki cümlelerin başına cümlede verilen bilgiler doğruysa (D), yanlışsa (Y) yazınız.

... “Bir keresinde öylesine dalmıştım ki elektrikli trenle oynarken gelişlerini fark edememişim.” cümlesinde “dalmıştım” sözcüğü mecaz anlamda kullanılmıştır.

... “Dizimdeki o acımasız romatizma ağrılarını bile...” cümlesinde “ağrı” kelimesi mecaz anlamda kullanılmıştır. (TDK5, s. 13)

- “Saymak” ve “satmak” sözcükleri metinde gerçek anlamda mı mecaz anlamda mı kullanılmıştır? (TDK5, s. 17)
- Aşağıda verilen örneklerle bakarak şiirden benzetme ve kişileştirmeye uygun yeni örnekler bulunuz. (TÇK6, s. 6)
- Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başına “D”, yanlış olanların başına ise “Y” yazınız. (...)
- “Baykuş, komşusu bülbüle seslendi.” cümlesinde konuşurma sanatı vardır. (TÇK6, s. 32)
- Dinlediğiniz şiirde geçen benzetmeleri bularak yazınız. (TÇK6, s. 164)
- “Geceler, çekmeyin benim için hüznün...” dizesindeki söz sanatı aşağıdakilerden hangisidir? (TÇK6, s. 169)

- A) Benzetme B) Abartma C) Kişileştirme D) Konuşurma

Aşağıda altı çizilen kelimelerin dizelerde hangi anlamda (gerçek/mecaz) kullanıldığını noktalı yerlere yazınız.

Bu vatan, bu topraklar cömert:

Kutsal bir ateşim ki ben:

Bilimin yapıcılığının aydınlığında: (TÇK6, s. 41)

- “Dünya’nın yuvarlak olduğunu bilimsel kanıtlarla ispatlayan ilk kişi Birûni’dir.” cümlesinde altı çizili kelime hangi anlamda kullanılmıştır? (TÇK6, s. 225)

- A) Terim anlam B) Mecaz anlam C) Yan anlam D) Gerçek anlam

- Aşağıdaki dizelerde insana ait hangi özellik “şiirin hası”na verilmiştir? (TÇK7, s. 25)
- Aşağıdaki dördlükte hangi kelimelerde kişileştirme sanatı yapılmıştır? (TÇK7, s. 25)
- Aşağıdaki dördlükte hangi varlık neye benzetilmiştir? Yazınız. (TÇK7, s. 25)

KELEBEK

Beyaz, yeşil, siyah, sarı

O incecik kanatları;

Çimende bir menekşeye

Açar ipekli şemsiye.

- Aşağıdaki parçadan abartı yapılan bölümü ve mecaz anlamda kullanılan kelimeleri bulunuz. (TÇK7, s. 25)
- Yukarıdaki parçada hangi varlık kişileştirilmiştir? (TÇK7, s. 33)
- Metinde geçen benzetmeleri bularak aşağıya yazınız. Yazdıklarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız. (TÇK7, s. 104)
- “Ağaç Diyor ki” adlı metinde mecaz ve kişileştirme söz sanatlarını bularak aşağıya yazınız. Yazdıklarınızın doğruluğunu arkadaşlarınıza ve öğretmenlerinize sorarak kontrol ediniz. (TÇK7, s. 116)
- Dinlediğiniz paragraflardaki abartmaları bularak yazınız. (TÇK7, s. 125)
- “O zaferler getiren atların

Nalları altındanmış;

Gidişleri akına,

Gelişleri akındanmış.”

Yukarıdaki dördlükte hangi söz sanatı kullanılmıştır? (TÇK7, s. 130)

- “Karga tilkiye demiş:

Sen ne kurnaz birisin.”

Yukarıdaki cümlede hangi söz sanatı kullanılmıştır? (TÇK7, s. 130)

- Metinde geçen mecaz, benzetme ve abartma sanatlarına üçer örnek bularak yazınız. (TÇK7, s. 143)
- Aşağıdaki cümlelerin başına yargılar doğru ise “D”, yanlış ise “Y” yazınız.
- () “Bir ıssız ev gibi gezdiğim bu yurt” cümlesinde benzetme yapılmıştır.
- () “Yüreğimi bin bir parçaya böldüler.” cümlesinde abartma vardır. (TÇK7, s. 154)
- Yukarıdaki parçada hangi kelimeler mecaz anlamda kullanılmıştır? (TÇK7, s. 33)
- Metinde yararlanılan söz sanatlarını yazınız. (TÇK8, s. 82)
- Aşağıdaki yargılardan hangisi metinden çıkarılamaz?
- A. Metinde yer yer söz sanatlarından yararlanılmıştır. ... (TÇK8, s. 84)
- -Söz sanatları yapılan dizelerin altını çiziniz.

-Dördlüklerde hangi söz sanatları kullanılmıştır? Açıklayınız.

-Hangi dizelerde insana ait bir özellik başka bir varlığa yüklenmiştir? Açıklayınız. (TÇK8, s. 141)

- Yukarıdaki dizelerin hangilerinde insana ait özellikler nesnelere aktarılmıştır? (TÇK8, s. 168)
- Aşağıdaki cümlelerde altı çizili kelimeleri anlam yönünden inceleyiniz. Altı çizili kelimelerin gerçek anlamda kullanıldığı cümlelerin başına “G”, mecaz anlamda kullanıldığı cümlelerin başına “M”, terim anlamda kullanıldığı cümlelerin başına “T” yazınız. (TÇK8, s. 15)
- -Aşağıda metinden alınan söz sanatlarını inceleyiniz.

(Benzetme) Gölün suları ayna gibi duru, dupduruydu.

(Abartma) Bin gölden bir tanesinin suyu insana ölümsüzlük sağlar ama hangisi?

(Kişileştirme) Bingöllüler, o eşsiz güzellikteki yaylaları dolduran göllerden her birinin üstün meziyetleri olduğunu gururla anlatırlar. (TÇK8, s. 150)

Kitaplarda yer alan kimi soru ve etkinliklerse öğrenciye bu sanatların metne kattığı anlamı ve değeri fark ettirme, estetik dili sezdirme konusunda beceri kazandırabilecek niteliktedir. Çizelge 3'e göre, bu nitelikteki soru ve etkinliklerin sınıf düzeylerine göre sıklıklarına bakıldığında, 5. sınıf Türkçe ders kitabında 10, 6. sınıf Türkçe öğrenci çalışma kitabında 5, 7. sınıf Türkçe öğrenci çalışma kitabında 14 ve 8. sınıf Türkçe öğrenci çalışma kitabında 8 soru ve etkinliğin olduğu belirlenmiştir. Aşağıda bu sorulardan örnekler sunulmuştur:

- *Aile bireyleri çocuğu nelere benzetiyor? Sizce çocuk hangi özelliklerinden dolayı bu varlıklara benzetilmiştir?* (TDK5, s.31)
- *Dinlediğiniz şiirde iyilik neye benzetilmiştir? Sizce şair niçin böyle bir benzetme yapmıştır? Yazınız.*

-Dinlediğim şiirde iyilik benzetilmiştir. Çünkü (TDK5, s. 96)

- *Şairin yerinde siz olsaydınız iyiliği neye benzetirdiniz? Niçin?*

-Eğer şairin yerinde ben olsaydım iyiliği benzetirdim. Çünkü (TDK5, s.96)

- *Aşağıdaki söz sanatlarının karşısına örnekteki gibi uygun cümleler yazınız.*

(Benzetme) *Yılan gibi kıvrılan yollar tepenin ardına doğru gidiyordu.*

(Kişileştirme)

(Benzetme)

(Kişileştirme) (TDK5, s. 191)

- *“Saymak” ve “satmak” sözcüklerinin gerçek ve mecaz anlamlarıyla birer cümle yazınız.* (TDK5, s. 17)
- *Kalbinizin size mektup yazması durumunda sizden ne isteyeceğini düşünerek aşağıdaki mektubu tamamlayınız.* (TÇK6, s. 239)
- *Aşağıdaki kelimeleri gerçek, mecaz ve yan anlamlarıyla cümle içinde kullanınız.* (TÇK6, s. 228)
- *Atatürk'ün aşağıdaki özdeyişinde koyu yazılan kelime gruplarının cümleye kattığı anlama dikkat ediniz. Bu özdeyişte ne anlatılmak istendiğini açıklayınız.*

“Asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük medeni niteliği ve büyük medeni kabiliyeti bundan sonraki gelişmesi ile geleceğin yüksek **medeniyet** **ufkunda** yeni **bir güneş gibi doğacaktır.**” (TÇK7, s. 42)

- *Metindeki örtülü anlamları olan kelime ya da cümlelerden dört tane bularak aşağıya yazınız.* (TÇK7, s. 112)
- *Konuşmamda atasözü, deyim ve söz sanatlarından yararlandım. (Özdeğerlendirme Maddesi)* (TÇK7, s. 125)
- *“Dururken yeşile küs yamaçlar, kısır topraklar, betonlaştırdık güzelim ovaları.” Yukarıdaki cümlede örtülü anlamları bularak yazınız.* (TÇK7, s. 129)
- *Metinden alınmış aşağıdaki cümlelerde geçen mecaz anlamda kullanılan kelimelerin altını çiziniz. Bu kelimeleri gerçek anlamlarıyla birer cümlede kullanınız.* (TÇK7, s. 75)
- *Aşağıdaki dizelerde altı çizilmiş kelime ve kelime gruplarının şiire kazandırdığı anlamı bulunuz ve aşağıya yazınız.*

Kirazın derisinin altında kiraz

Narın içinde nar

Benim yüreğimde boylu boyunca

Memleketim var. (TÇK7, s.24)

- Aşağıda şiirden alınan bölümlerde görülen söz sanatlarını yazınız. Bulduğunuz söz sanatlarının şiirin anlatımına olan katkısını belirtiniz. (TÇK8, s. 62)
- Bu söz sanatlarının şiirin anlatımına ne kazandırdığını yazınız. (TÇK8, s. 141)
- Yazdığınız söz sanatlarının anlatıma katkısını dikkate alarak siz de söz sanatlarının geçtiği cümleler yazınız. (TÇK8, s. 150)

5. Kitaplardaki soru ve etkinlikler yoluyla sezdirilen söz sanatları, Türkçe Öğretimi Programıyla tutarlı ve kitaplardaki metinlerin anlaşılması açısından yeterli midir?

Türkçe Öğretimi Programında yer alan ve doğal olarak kitaplarda soru ve etkinlikler yoluyla öğrencilere sezdirilen söz sanatları sınırlı sayıdadır. Bu söz sanatları Çizelge 1’de de görüldüğü gibi benzetme, kişileştirme, mecaz, konuşturma, karşıtlık ve abartma türleriyle programda yer bulmuştur. Ancak ders kitaplarındaki söz sanatlarıyla ilgili kimi soru ve etkinliklerde programda olmamasına ve kitaplarda soru ve etkinlikler yoluyla bir çalışmanın yapılmamasına karşın “yineleme (tekrir), ad aktarması (mecaz-ı mürsel), kapalı eğretileme (kapalı istiare)” gibi söz sanatlarının olduğu da görülmüştür. Böylece kitaplardaki soru ve etkinlikler yoluyla sezdirilen söz sanatlarının, Türkçe Öğretimi Programıyla tutarlı olmadığı ve çocuğun gelişim özellikleri açısından yeterli olamayacağı belirlenmiştir. Sözü edilen örneklerden bazıları şunlardır:

- *Dinlediğiniz şiirle ilgili bazı bilgiler aşağıda verilmiştir. Bu bilgilerden doğru olanların yanına “D”, yanlış olanların yanına ise “Y” yazınız.*

Şiirde kelime tekrarları yapılmıştır. (.....) (TÇK6, s. 165)

- *Aşağıdaki dizelerde altı çizilmiş kelime ve kelime gruplarının şiire kazandırdığı anlamı bulunuz ve aşağıya yazınız.*

Kirazın derisinin altında kiraz

Narın içinde nar

Benim yüreğimde boylu boyunca

Memleketim var. (TÇK7, s.24)

- *“Can kafeste durmaz uçar, Dünya bir han konan göçer.” (TDK6, s.8)*

Ayrıca ders kitaplarındaki metinlerde yineleme (tekrir), soru sanatı (istifham), çaprazlama (akıs), ad aktarması (mecaz-ı mürsel), karşıtlık (tezat), örnekleme (irsal-ı mesel), seslenme (nida), ses ve hece yinelemesi (aliterasyon), güzel adlandırma ve bilmezlikten gelme (tecavül-i arif) gibi farklı söz sanatları da geçmektedir:

- *Aman Kocabaş, ayağımı öpeyim Kocabaş,*

Vur beni, öldür beni, koma yollarda beni. (TDK5, s.49) (Yineleme)

- *Nazar mı değdi göklerden, ne? (TDK5, s.49) (Soru sanatı)*
- *Kediler yarasa yer mi? Yarasalar kedi yer mi? (TDK5, s.22) (Çaprazlama)*
- *...Erkek kendini kadının yerine, kadın kendini erkeğin yerine koysa... (TDK8, s.54) (Çaprazlama)*
- *Bütün dünya bir milletin yurduna nasıl sahip çıktığına o gece bir kere daha şahit oldu. (TDK5, s.55) (Ad aktarması)*
- *... okuduğunu anlamayan, kazara anladığını da asla anlatamayan bu acayip sınıftan bıkmış usanmıştı. (TDK6, s.10) (Ad aktarması)*
- *Açık tutarız kış yaz bu perdeyi. (TDK5, s.78) (Karşıtlık)*
- *Ne varlığa sevinirim*

Ne yokluğa yerinirim. (TDK8, s.48) (Karşıtlık)

- *En iyisi biz susalım ve diyelim ki: Çok sözünü az söyle, az sözünü öz söyle.* (TDK5, s.92) (Örnekleme)
- *Ey millet!* (TDK8, s.33) (Seslenme)
- *Görmedin sen bizim mavi suları,*

Karlar eriyince kırar yuları...

Köpük olur beyaz, sel olur sarı (TDK5, s.134) (Ses ve hece yinelemesi)

- *... sırtına sardığı yavrusuyla bu sefere çıkmıştı.* (TDK6, s.16) (Ses ve hece yinelemesi)
- *Ben giderim adım kalır/ Dostlar beni hatırlasın.* (TDK6, s.4) (Güzel adlandırma)
- *Akdeniz hiç yerinde durur mu? Durmaz tabii ki.* (TDK6, s.27) (Bilmezlikten gelme)

Sonuç ve Tartışma

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2017-2018 eğitim-öğretim yılında yayımlanan ortaokul 5.-8. sınıf Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarındaki söz sanatlarıyla ilgili soru ve etkinliklere yer verilme düzeyini ve niteliğini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın sonucunda, öncelikli olarak söz sanatlarına ilişkin soru ve etkinliklerin sıklıkları belirlenmiştir. Buna göre kitaplardaki söz sanatları ile ilgili soru ve etkinliklerde, Türkçe Öğretim Programındaki kazanımlarla koşut olarak sırasıyla en çok benzetme, kişileştirme, abartma, mecaz, konuşturma ve karşıtlık sanatlarına yönelik soru ve etkinliklerin olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, benzer amaçla yapılan başka çalışmaların bulgularıyla da örtüşmektedir. Ustaoglu (2015) ve Yaman (2013) da ortaokul Türkçe ders kitapları üzerinde yaptıkları çalışmalarda mecaz ve benzetme sanatlarının kitaplarda daha çok kullanıldığını bulgulamıştır. Ayrıca Coşar (2005)'in 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabı üzerinde yaptığı inceleme sonucunda da yine mecaz, kişileştirme, konuşturma ve benzetme söz sanatlarıyla ilgili çalışmaların sayıca daha fazla olduğu görülmüştür. Türkçenin, mecazlar bakımından çok zengin bir dil oluşu ve metinlerde çok sık kullanılması nedeniyle bu, olağan bir sonuçtur. Her dilde yoğun biçimde başvurulan benzetmelere ilişkin çok sayıda soru ve etkinliğin bulunması çocuklarda soyut düşünme becerisinin gelişimi ve çocukların kavramların daha etkileyici biçimde nasıl aktarıldıklarını fark etmeleri açısından önemlidir.

Söz sanatlarıyla ilgili soru ve etkinliklerin sıklıklarının sınıf düzeyine göre toplamlarına bakıldığında, ders kitaplarında aşamalı bir gelişmenin olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle 5. sınıftan 8. sınıfa doğru söz sanatlarına ilişkin soru ve etkinliklerin her sınıf düzeyi için toplamında sayısal bir artışın olduğu görülmüştür. Ancak kitaplardaki soru ve etkinlikler her bir söz sanatı açısından ayrı ayrı değerlendirildiğinde, sayısal açıdan aşamalı bir artışın olmadığı görülmüştür. Özellikle benzetme, kişileştirme ve mecaz sanatlarıyla ilgili hem sayısal açıdan hem de nitelik açısından aşamalı bir artışın olmadığı söylenebilir. Sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerin dilsel gelişimlerinin gözlemlendiği, farklı düzeylerde benzer güçlük ve nitelikteki soru ve etkinliklerin kullanıldığı belirlenmiştir. Oysa sınıf düzeyi yükseldikçe kitaplarda her bir söz sanatıyla ilgili soru ve etkinlikler yalnızca sayısal olarak artırılmamalı, yapılan etkinlikler her düzeyde çocuğun dilsel gelişimiyle koşut biçimde nitelik olarak da aşamalı bir artış göstermeli, gittikçe daha yazınsal niteliğe büründürülmelidir. Özetle, söz sanatlarının, anlamı ne yönde değiştirdiğinin ve nasıl derinleştirdiğinin, söze güzellik katıp anadilinin daha yetkin kullanılmasına dönük katkılarının öğrencilere duyumsatılabileceği sorular ve etkinlikler, yalnızca sayısal olarak değil, çocuğun gelişim özelliklerine uygun biçimde nitelik olarak da aşamalı bir gelişme göstermelidir.

Çalışmanın önemli bir sonucu da incelenen kitaplardaki söz sanatlarıyla ilgili çeşitli türdeki soruların ve etkinliklerin önemli bir bölümünün Türkçe öğretiminin anlama ve anlatma becerileri gelişmiş bireyler yetiştirmek genel amacına uygun olarak hazırlanmamış olmasıdır. Bu sorularda ya da etkinliklerde öğrencinin yalnızca öğrendiği bilgilerden yola çıkarak ilgili sanatı/sanatları metin içinde mekanik ve aynı biçimde tanımları/bulmaları, fark etmeleri ve incelemeleri, o sanatın göstergelerini

belirtmeleri istenmiş; bu sanatların metne ne kattığını duyumsatma, sezdirme, metin açısından anlamını ve önemini fark ettirme, estetik dili sezdirme ile o sanatları kullanma becerisini kazanıp kazanmadığı ölçülmemiştir. Bu tür sorular ve etkinlikler, öğrencinin dilin bu önemli olanaklarını anlatma çalışmalarında kullanma becerisine yeterince katkı sağlayamayabilir. Öğrencilerin bu sanatları bilmeleri/tanımaları/fark etmelerini sağlayacak sorular elbette önemlidir; ancak bu tür soruların devamında bu sanatların metnin anlamını nasıl etkilediği, anlama neler kattığı da sorulmalıdır. Bu doğrultuda öğrencilerin söz sanatlarını daha işlevsel öğrenebilmeleri, bunların özelliklerini içselleştirebilmeleri ve gerek sözlü gerekse yazılı anlatımlarında daha rahat kullanabilmeleri, bunu beceri düzeyinde kazanabilmeleri açısından söz sanatlarını kullanarak metin oluşturmalarına dönük daha fazla sayıda soruya ve etkinliğe yer verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Böylece öğrenciler yazınsal nitelikli metinlerin de anlam evrenini daha rahat duyumsayabilecek, duygu ve düşüncelerini geliştirebilecektir. Aslan ve Doğu'nun (2015) ortaokul öğrencilerinin Türkçe ders kitaplarındaki metinlere ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla yaptıkları çalışmaları da bu sonucu destekler niteliktedir. Yapılan araştırmada öğrencilerin, bilmedikleri sözcüklerin fazla olduğu, iletileri örtük, yazınsal söylemli, dolayısıyla içinde söz sanatlarının daha yoğun geçtiği metinleri beğenmediklerinin belirlenmesi, onların bu tür metinleri okuyup anlayamamalarına ve metnin anlam dünyasına kendi çabalarıyla ulaşma becerilerini kazanamamalarına bağlandığı düşünüldüğünde, bu becerileri edinmelerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Güzel ve Sarar Kuzu (2016)'nın Türkçe ders kitaplarındaki sözcük öğretimi etkinliklerinin yaratıcı dil kullanımı açısından etkililiğini irdeledikleri çalışmalarının sonucunda niceliksel olarak toplam sözcük öğretimi etkinliklerinin % 56'sının söz figürleri etkinliklerinden oluştuğunu; başka bir deyişle yaratıcı dili öğretmeye yönelik etkinliklerin düztemel anlamlı sözcük öğretimi etkinliklerine oranla (% 44) daha fazla olduğunu belirlemişlerdir. Ancak etkinlikler niteliksel olarak incelendiğinde büyük çoğunluğunun deyim, atasözü, mecaz vb. kalıplaşmış durağan yapılardan oluştuğu görülmüştür. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarının yaratıcı dili geliştirme açısından yeterli olmadıkları sonucuna varılmıştır.

Sözcüklerin yeni anlam boyutlarıyla dil öğretimine katılması, uygulama yoluyla etkin dile kazandırılması, dilin daha yaratıcı, zengin ve akıcı kullanılmasına yöneliktir (Çalışkan, 2013). Kitaplardaki etkinliklerde çocukların yalnızca verilen söz sanatları tanıyıp bulmaları, bunların metne kattığı anlamı/değeri bulmaları yeterli değildir. Çocukların bu sanatları kullanma becerisini kazandırıcı etkinlikler de bulunmalıdır. Çocuklar bu sanatların nasıl yapıldığını, metne kattığı anlamları kavradıktan sonra bu sanatlardan yararlanarak kendi yaratıcı dillerini oluşturmaları, dilin bu önemli olanaklarını kullanarak kendi özgün benzetmelerini, aktarmalarını oluşturabilmelidirler. Böylece dillerinin derinliklerini de daha iyi öğrenmiş olurlar. Bu bağlamda etkili imgelerden yararlanarak şiirler, reklam metinleri, çeşitli ürünlerin tanıtım yazıları ve afiş metinleri yazdırma gibi söz sanatlarını kullanabilecekleri güncel yaşamla iç içe olan etkinlikler de yer almalıdır. Bu tür etkinlikler çocukların bu sanatları, aslında dillerinin gücünü, sınırsızlığını ve olanaklarını hem daha iyi öğrenmelerini hem de etkili biçimde ve özgüvenle kullanmalarını da sağlar. Coşar (2005)'ın da MEB Yayınları 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabındaki söz sanatlarıyla ilgili soruların niteliğini belirlemeye dönük yaptığı çalışmasında, bazı söz sanatlarıyla ilgili açıklamaların ve örneklerin yeterli olmadığı, bazı anlatımların açık olmadığı, örneklerin yaşamla ilişkilendirilebilecek nitelikte olmadığı vurgulanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ders sürecine ilişkin olarak, söz sanatlarının yalnızca tanımlarının verilmesinin yeterli olmadığı, öğrencilere bunların metin içerisinde buldurulmasına, cümle içerisindeki işlevlerini sezdirmeye yönelik çalışmaların yapılmasının önemi belirtilmiştir.

Bu araştırmada kitaplardaki soru ve etkinliklerin yanında metinler de incelenmiş ve kimi metinlerde öğretim programında olmamasına, soru ve etkinlikler yoluyla bir çalışmanın yapılmamasına karşın yineleme (tekrir), soru sanatı (istifham), çaprazlama (akıs), ad aktarması, karşıtlık (tezat), örnekleme (irsal-ı mesel), seslenme (nida), ses ve hece yinelemesi (aliterasyon), güzel adlandırma ve bilmezlikten gelme (tecahül-i arif) gibi sanatların olduğu görülmüştür. Ayrıca kinaye sanatıyla

karıştırılan ve çocukların ilköğretim döneminde bile rahatlıkla kullanabildikleri kinayeli anlatım ile değişmeceli anlatımların olduğu metinler de bulunmaktadır. Oysa kitaplarda çocukların bu tür metinlerin anlam dünyalarına girebilmeleri, bu metinleri anlamlandırıp metnin duygu dünyasını duyumsayabilmeleri için bu sanatların da öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun biçimde sezdirilmesine/duyumsatılmasına, metne kattıkları estetik değerin ve anlam zenginliğinin fark ettirilmesine dönük etkinliklerin ve soruların da olması gerekir. Ayrıca çocukların Türkçe öğretiminin en önemli aracı olan çocuk edebiyatı yapıtlarını anlamları ve bu yolla okuma kültürü kazanmaları da onların yaşlarına ve gelişimlerine uygun daha fazla sayıda söz sanatını sezinlemesini gerektirir. Çocukların bu tür söz sanatlarının söze kattığı anlamı doğru biçimde alımlayamadan metni anlamaları ve metnin ana duygusunu duyumsamaları, yoğun duygu durumuna ortak olabilmeleri, ana düşüncesini, yardımcı düşüncelerini çıkarabilmeleri pek olası görülmemektedir. Oysa artık soyutlama becerisine geçen çocuklar, özellikle 7. ve 8. sınıf düzeyinde bu sanatların da anlama katkısını duyumsayıp sözlü ve yazılı anlatımlarında etkili bir biçimde kullanabilirler. Metinlerin anlaşılması ve öğrencilerin anlatma becerilerinin geliştirilmesi açısından söz sanatlarının önemi, Ustaoglu (2015) ve Kaplan (2010) tarafından yapılan çalışmalarda da vurgulanmıştır. Bu durumda hem programda hem de ders kitaplarında çocukların bilişsel gelişim düzeyleriyle koşutluk gösterecek biçimde yukarıda adları anılan öteki söz sanatlarının sezdirilmesi ve metne kattığı anlamların da kitaplardaki soru ve etkinlikler yoluyla çocuklara duyumsatılması öğretimin amacına ulaşılması bağlamında önemli ve gereklidir. Öğretim programında ve kitaplarda yer alan kimi soruların ve etkinliklerinse öğrenciye ilgili sanatları anlama, bu sanatların metne kattığı anlamı fark ettirme, estetik dili sezdirme konusunda beceri kazandırabilecek nitelikte olduğu görülmüştür. Ancak bu nitelikteki soruların daha fazla olması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca kitaplardaki etkinlik adı altında sunulan uygulamaların birer klasik sorudan öteye gitmediği düşünülmektedir. Bu etkinlikler öğrencilerin öğrenme yaşantısı oluşturmalarına katkı sağlayacak nitelikte değildir. Başka bir deyişle etkinliklerin öğrencilerin bireysel olarak çalışabilecekleri, öğrenmelerinde etkin rol üstlenerek hem birbirleriyle hem de öğretmenleriyle etkileşebilecekleri, edindikleri bilgileri yapılandırabilecekleri uygulamalar olmadığı söylenebilir.

Dil ve edebiyat eğitimi ortamlarında kullanılan ve dersin amaçlarına ulaşılmasını sağlayacak önemli araçlardan biri, öğretmenlerin gerek eğitim ortamlarında gerekse sınavlarda kullandıkları sorulardır (Aslan, 2011). Araştırmalar gerek sınavlarda (Aslan, 2011) gerekse Türkçe ders kitaplarında (Aslan ve Polat, 2008, Aslan ve Güneyli, 2009) anadili öğretiminin amacına uygun olmayan soruların kullanıldığını göstermiştir. Dil ve edebiyat öğretiminin en önemli amacı anlama ve anlatma becerileri gelişmiş bireyler yetiştirmektir. Çocukların dinledikleri/okudukları yazınsal metinleri anlayabilmeleri, duygu ve düşüncelerini daha etkili ve güzel anlatabilmeleri ve ortaöğretimdeki edebiyat derslerine daha hazır duruma gelebilmeleri için Türkçe derslerinde söz sanatlarının çocukların yaş ve gelişim özelliklerine uygun olarak etkili ve işlevsel biçimde sezdirilmesinin gerekliliği öne çıkmaktadır. Bu sürecin, öğrencilerin dilin farklı incelik ve olanaklarını görüp tanımları, böylece dil sevgisi ve duyarlılığı edinebilmeleri, ilerleyen yaşlarında yazınsal değeri yüksek yapıtlarla etkileşime girebilmeleri, anlama ve anlatma becerilerini geliştirebilmeleri için önemli olduğu düşünülmektedir.

Öneriler

Bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda Türkçe ders kitaplarındaki söz sanatları ile ilgili soru ve etkinliklerin hazırlanması süreci için şu öneriler getirilebilir:

- Kitaplarda, sınıf düzeyi arttıkça her bir söz sanatının metne kattığı anlamların sezdirilmesine/duyumsatılmasına dönük soru ve etkinlikler hem sayıca artırılmalı hem de çocuğun dilsel gelişimiyle koşut biçimde nitelik ve güçlük yönünden dikkatle hazırlanmalıdır.
- Kitaplara çocuğun yaş ve gelişim özelliklerine uygun yazınsal değeri yüksek, dilin bu zengin olanaklarını içinde barındıran metinler alınmalı, bu metinlerdeki söz sanatları ve bunların metne kattığı anlamları irdeleyici çalışmalar yaptırılmalıdır.

- Kitaplarda, öğrencilerin söz sanatlarının metne kattığı anlamları duyumsayabilmeleri ve bunları içselleştirip gerek sözlü gerekse yazılı anlatımlarında kullanabilmeleri; başka bir deyişle beceri düzeyinde kazanabilmeleri için söz sanatlarını kullanarak metin oluşturmalarına dönük daha fazla sayıda soru ve etkinliğe yer verilmelidir. Bu nitelikteki çalışmalar, çocuğun hem etkin (aktif) hem de edilgin (pasif) sözcüklüğünün zenginleşmesine de katkıda bulunur.
- Öğretim programında yer almayan, kitaplardaki soru ve etkinliklerde ele alınmayan ancak metinlerde geçen söz sanatları da öğrencilerin yaş ve gelişim düzeylerine uygun biçimde, onların anlama ve anlatma becerilerini geliştirmeye yönelik sorular ve etkinlikler yoluyla sezinletilmeli ve metne katkıları öğrencilere duyumsatılmalıdır.
- Çocukların yazınsal nitelikli metinleri anlayabilmeleri açısından özellikle soyutlama becerisinin yetkinleştiği 7. ve 8. sınıf düzeylerinde ders kitaplarında daha fazla sayıda söz sanatının metne kattığı anlamı/anlamları duyumsatacak sorulara ve etkinliklere yer verilmelidir.
- Öğretmenler, dil ve edebiyat öğretimi ortamlarında ders kitabını öğretimin tek aracı gibi düşünmemeli, söz sanatlarının kullanıldığı başkaca metinlerden ve dilsel araçlardan da (reklam ve haber metinleri, bilmeceler, deyimler, atasözleri) yararlanmalıdır. Özellikle işlevsel sorular ve etkinlikler yoluyla bu sanatların metne kattığı anlamları, gücü ve etkiyi buldurmaya dönük çalışmalar yaptırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akkuş, R. (2011). Türkçe Dersinde Simgesel Dil Öğretiminin İlköğretim Öğrencilerinin Benzetme, Kişileştirme ve Deyim Kullanımına Etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Aksan, D. (2013). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aslan, C. (2006). Yazınsal Nitelikli Çocuk Kitaplarının Çocuğun Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerine Etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, C. ve Polat, D. (2008). Content Analysis on Primary Education Turkish Course Books from the point of Acquiring Critical Thinking Skills. *Issues on Education and Research* (Edited by G. T. Papanikos). (1)1,147-160.
- Aslan, C. ve Güneşli, A. (2009). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmen Adaylarının Öğretim Ortamlarında Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Görüşleri. *I. Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (Editör: A. İnce ve V. Sultanazade). Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, 85-108.
- Aslan, C. (2011). A Study of the Questions Asked by Mother Tongue Teachers in Examinations in Terms of Developing High Level Thinking Skills (Anadili Öğretmenlerinin Sınavlarda Sordukları Soruların Üst Düzey Düşünme Becerilerini Geliştirmesi Bakımından İncelenmesi). (Eds.: G. Leyla Uzun and Ü. Bozkurt) *Theoretical and Applied Researches on Turkish Language Teaching* (Türkçenin Eğitimi – Öğretiminde Kuramsal ve Uygulamalı Araştırmalar), p. 431-444, Essen: Die Blaue Eule.
- Aslan, C. ve Doğu, Y. (2015). Öğrencilerin Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlere İlişkin Görüşleri. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (17)67, 1-30.
- Bilgin, M. (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Coşar, S. (2005). Ortaöğretim Birinci Sınıfta Türk Dili ve Edebiyatı Dersinde Edebi Sanatlar ve Öğretimi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, N. (2013). Kavramsal Anahtar Modeli ile Metafor ve Deyim Öğretimi. *BİLİG* (64), 95-122.
- Çınar, B. ve Karahan, L. (2009). Reklam Dilinde Kullanılan Edebî Sanatlar. *Turkish Studies*. (4)8, 891-916.
- Çotuksöken, Y. (2012). *Türkçe Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Papatya Yayınları.
- Dalyan, Ş. (2010). Reklam Sloganlarında Söz Sanatları Çevirisi ve Çevirmen Yaklaşımları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dilçin, C. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Girmen, P. (2007). İlköğretim Öğrencilerinin Konuşma ve Yazma Sürecinde Metaforlardan Yararlanma Durumları. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Gönel, H. (2011). Nükte ve Nüktenin Aracı Olan Edebî Sanatlar. *Turkish Studies*. (6)4, 163-182.
- Güzel, G. ve Sarar Kuzu, T. (2016). An Analysis of Vocabulary Teaching In Turkish Courses In Terms of Creative Language Acquisition. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, Special Issue for IETC, ITEC, IDEC, ITICAM 2016, 66-73.
- Kaplan, R. (2012). İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Şiirlerdeki Anlam Olaylarının İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Kaplan, K. (2010). İlköğretim 6, 7, 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Edebî Sanatların Metni Anlama ve Anlatmadaki Yeri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Külekçi, N. (1995). *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*. Ankara: Akçağ Yayını.
- Onan, B. (2013). *Dil Eğitiminin Temel Kavramları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sağlam, M. Y. (2001). Atasözleri ve Deyimlerde İmgelem. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (18)1, 45-51.
- Saraç, M. A. Y. (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. İstanbul: 3F Yayını.
- Taşdemir, E. (2016). 5.-8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yakın ve Uzak Bağdaştırmalar ve Türkçe Öğretmeni Adaylarının Bağdaştırma Algıları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller için İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. Epsilon Yayınevi, İstanbul.
- Ustaoglu, F. G. (2015). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Metafor. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi,
- Yaman, B. (2013). 6., 7. ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Mecazlı Söyleyişler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Yangil, M.K. ve Kerimoğlu, C. (2014). Bilmecelelerin Eğitimdeki Yeri ve Önemi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. (4)2, 341-354.

Ek 1. İncelenen Ders ve Çalışma Kitapları

Ağın Haykır, H., Kaplan, H., Kıryar, A. Tarakcı, R. ve Üstün, E. (2017) 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: MEB Yayını.

Sümer, F. K., Muştı, G. ve Şengül, S. (2017) 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: MEB Yayını.

Sümer, F. K., Muştı, G. ve Şengül, S. (2017) 6. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: MEB Yayını.

Yıldırım, R. (2017) 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: Ez-De Yayıncılık.

Yıldırım, R. (2017) 7. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: Ez-De Yayıncılık.

Arhan, S., Başar, S. ve Demirel, T. (2017) 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: MEB Yayını.

Arhan, S., Başar, S. ve Demirel, T. (2017) 8. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı. Ankara: MEB Yayını.